

זמן ספירת העומר

תחילת הלילה משום תמימות

כתב הטור (או"ח סימן תפט) ערבית אחר התפלה מתחילין לספור העומר שזמנו מתחלת ליל ט"ז בניסן, ומונה והולך מ"ט יום. וזמן הספירה מתחילת הלילה, ואפילו אינו לילה ממש אלא ספק חשיכה יכולין לספור, שכח לספור בתחלת הלילה הולך וסופר כל הלילה.

מבואר בדברי הטור שעיקר זמן ספירת העומר הוא בתחילת הלילה, ואפילו בבין השמשות, אלא שאם לא ספר (ששכח לספור) בתחילת הלילה בדיעבד יכול לספור כל הלילה.

מקור הטור הוא במנחות (סו, א) "שבע שבתות תמימות תהינה", אימתי אתה מוצא שבע שבתות תמימות בזמן שאתה מתחיל לימנות מבערב.

וכתבו שם בתוס', דבספק חשיכה יכול לברך ואין צריך להמתין עד שיהא ודאי לילה כיון שהוא ספיקא דרבנן. עוד כתבו שאפילו ביום סמוך לחשיכה עדיף משום תמימות.

אמנם ברמב"ם (תמידין ומוספין ז, כב) משמע שאין ענין מיוחד לספור בתחילת הלילה מטעם תמימות אלא משום זריזין מקדימין בעלמא, וז"ל מצות עשה לספור שבע שבתות תמימות מיום הבאת העומר שנאמר "וספרתם לכם ממחרת השבת שבע שבתות", ומצוה למנות הימים עם השבועות שנאמר תספרו חמשים יום, ומתחילת היום מונין לפיכך מונה בלילה מליל ששה עשר בניסן.

מעריב או ספירה

כתוב בשו"ע (או"ח תפט, א) וז"ל בליל שני אחר תפלת ערבית מתחילין לספור העומר. ועי' בספר מור וקציעה שכתב שמן הדין היה ראוי לספור קודם התפלה. ומנמק דבריו, דספירת העומר דאורייתא, ואפילו לפי הראשונים שבזמן הזה אינו אלא מדרבנן, מ"מ יש לה עיקר מפורש בתורה, משא"כ תפלה שאין לה אלא רמז בדרך אסמכתא (מ"לעבדו בכל לבבכם"), פשיטא דספירת העומר קדמה.

תדיר

ממשיך המו"ק אע"ג דתפלה תדירה, אפ"ה יש להקדים ספירה דהיא עכ"פ כמו דאורייתא והויא כי מקודש ותדיר לגבי תפלה. (ויש להעיר שהרי "תדיר ומקודש" הוי בעיא דלא איפשטא ופסק הרמב"ם שאיזה מהן שירצה יעשה. וצ"ע מה שכתב המו"ק דהוי מקודש "ותדיר", הרי אינו אלא מקודש). ולכן כתב המו"ק שהטעם שכתב המחבר להקדים תפילת ערבית הוא משום שכבר נהגו להתפלל ערבית מבע"י, (בפרט בשבת ויו"ט, משום שרוצים להוסיף מחול על הקודש), לכך סדרו תפלת ערבית קודם ספירת העומר, כדי שתפגע ספירת העומר בעונתה האמתית.

תמימות דוחה תדיר

והוסיף המו"ק שצריך להקדים ספירת העומר כל שאפשר מיד בהתחלת הלילה, וכדמסיק הטור שזמן הספירה מתחלת הלילה. ומסביר דבכל המצות קיי"ל שהויי מצוה לא משהינן, וילפינן מקרא אין מחמיצין את המצוות, לפיכך דין כל מצות שזמנן ביום לכתחילה לעשותן משהאיר היום, דזריזין מקדימין למצוה מצפרא, כדגמרינן נמי מאברהם אבינו, וכן הדין במצות שזמנן בלילה, שחיובן חל

מיד בהתחלת הלילה, אמנם בספירה אינו רק משום זריזין אלא דמצותה דווקא בכניסת הלילה תיכף, משום דבעינן "תמימות", (וי"א שאם לא ברך וספר בתחלת הלילה, שוב לא יברך), הא ודאי אי אפשר לאחר. משמע שרצה לומר שתדיר אינו אלא מעלה בעלמא, אבל אם עומד כנגד מה שהוא מעיקר הדין, בוודאי גובר.

"ברוב עם" או "זריזין מקדימין"

על דרך זה מצינו בחת"ס שדן למה לענין ברכת הלבנה פסק הרמ"א כדברי תרה"ד שכדאי לחכות למוצ"ש כדי שיהא "מבושם ובבגדי שבת", אע"פ שמפסיד מעלת זריזין מקדימין למצוות, ואילו לגבי "ברוב עם" מבואר שנדחה מפני מעלת "זריזין מקדימין". ותי' דיש הבדל בין "מעלה" בעצם קיום המצוה ל"מעלה" חיצוני. ולכן אע"פ שמעלת "רוב עם" נדחה לפני מעלת "זריזין מקדימין למצוות" היינו משום שברוב עם אינו מעלה בעצם המצוה, אבל לקדש החודש כשהוא "מבושם ובבגדי שבת" זה מעלה ויתרון בעצם קיום המצוה. (אולי הטעם שנחשב כמעלה בעצם המצוה, משום שקידוש לבנה הוי קבלת פני השכינה, כמבואר בנוסח קידוש לבנה, א"כ אם הוא לבוש בבגדי שבת, אז עצם הקבלת פני השכינה הוי יותר טוב, שמקבל פני השכינה בצורה שיש בו יותר כבוד).

שיטת הח"י והמשנ"ב

אמנם החק יעקב (תפט, טז) חולק על המו"ק וכתב שצריך להתפלל תפלת ערבית וקריאת שמע בזמנה לפני ספירת העומר משום שהוא תדיר וקודם לספירה. ומביא ראיה ממש"כ בפסקי תוספות, וז"ל (מנחות פרק רבי ישמעאל אות קצב) י"א דלאחר שהתפללו תפילת ערבית כיון דהוי לילה לענין ק"ש ותפילה הוי לילה גם כן לענין עומר. ודרך אגב משמע מדבריו שמשום שהתפלל נעשה "לילה".

ועי' בביה"ל שמביא דברי המו"ק שטעם דסופרין אחר התפלה משום דבדורות הראשונים היה המנהג להתפלל ערבית קודם הלילה ובסיום המעריב התחילה הלילה ואז היו סופרין בדין בתחלת הלילה, אכן בחק יעקב (ס"ק ט"ז) כתב דמדינא צריך להקדים ק"ש ותפלה שהוא תדיר.

וכבר העירו עליו שכאילו המו"ק לא מתייחס להנידון של תדיר, ובאמת הוא מתייחס להטענה ודוחה אותו, שכאן הוא עיקר החיוב לספור בזמן ועדיף על תדיר.

מי שיש לו מנין מאוחר קבוע

ועי' בשו"ת אגור"מ (או"ח ד, צט) שדן בציבור שיש להם מנין קבוע בשעה מאוחרת בלילה, וסומכין ע"ז מי שצריך לאכול קודם ערבית, האם בימי הספירה אם ג"כ מותר לאכול אף שהוא גם קודם הספירה, או שיספור קודם.

וכתב שבפשטות כיון שאין צורך לספור בצבור מ"ט לא יספור קודם שאוכל, אבל מעריב שהוא תדיר יש לו להקדים לספירה שאינה תדירה, כדאיתא בחק יעקב. ותמה על הביה"ל שהביא המו"ק שהטעם שכתב בשו"ע דאחר תפלת מעריב סופרין הוא משום דבדורות הראשונים היו נוהגין להתפלל ערבית קודם הלילה, לאיזה צורך דחק בזה הא מן הדין הוא אחר תפלת מעריב דתדיר קודם.

מעלת "אפוקי יומא"

עוד הביא האגור"מ שלפי להט"ז (תרפא, א) תדיר קודם אף ממעלת אחר הבדלה לאפוקי יומא, ואף ממעלת עיולי יומא. והגר"א הקשה עליו מהא (תפט, ט) דסופרין קודם הבדלה. וצריך לומר להט"ז דלספירה מוכרחין הקהל לספור קודם הבדלה דעושין כל אחד בביתו, ואף שיכולין לספור כל אחד

בביתו אחר הבדלה, עדיף לעשות ברוב עם אף שהוא דבר שאין ענין לצבור, וגם הוא עלול לשכח אח"כ כשיניח מלספור עם הצבור.

עכ"פ בליכא טעם ודאי תדיר קודם, וא"כ תמוה שהמו"ק הוצרך לומר טעם דחוק כזה. ודוחק לומר דסובר שלכתחלה אם היה אפשר לצמצם היה צריך לספור ברגע הראשונה דהלילה משום תמימות, ומטעם זה סופרין קודם לעלינו כדאיתא במ"ב (ס"ק ב), ויסבור המו"ק שעדיף מתדיר, דודאי הוא דוחק גדול דיותר מסתבר שבעצם ליכא קפידא מצד תמימות שלכתחלה יספור בתחלת הלילה ממש ורק בדיעבד יכול לספור גם אח"כ, אלא כיון שגם כל הלילה כשר לספור דלא נפיק מכלל תמימות שוה כל הלילה לזה, והוא רק מעלה בעלמא להכיר ענין תמימות, לבד ענין הזריזות דלכן מקדימין לעלינו, שלכן ודאי אינו מעלה לדחות ענין תדיר שהוא דין גמור כדסובר הח"י. ודבריו קצת תמוהים שהמו"ק עצמו העלה סברא זו, ומה"ט באמת כתב שצריך לספור מיד דלספור מיד הוי מעיקר דין הספירה כנ"ל.

תדיר היכא שאינו "לפניו"

ובעיקר הפסק של האגר"מ שמטעם "תדיר" עליו לחכות למעריב, כבר תמה עליו בספר הל' חג בחג שתדיר אינו קובע אלא במקרה ששניהם בפניו, אבל אינו חייב לחכות למצוה התדירה באופן שאין רצונו לעשותו עכשיו. דוגמא לדבר ההיא דאיתא בשו"ע (או"ח רפו, ד) היו לפניו שתי תפלות, אחת של מנחה ואחת של מוספין, כגון שאיחר מלהתפלל תפלת מוסף עד ו' שעות (ומחצה, טור) שהוא זמן תפלת מנחה, צריך להתפלל של מנחה תחלה ואח"כ של מוסף. וכתב הרמ"א שי"א דהיינו דוקא שצריך עתה להתפלל שתיקה, כגון שרוצה לאכול ואסור לו לאכול עד שיתפלל מנחה, אבל אם א"צ עתה להתפלל מנחה יכול להקדים של מוסף, וה"נ הרי אין דעתו להתפלל עכשיו אלא בזמן יותר מאוחר.

ספירת העומר אחר הסדר

בשו"ת שאילת יעבץ (חלק ב סימן פג) דן על המנהג בחו"ל לספור ספירת העומר אחרי ה"סדר" של ליל שני, שיש נוהגים כן על פי "קבלה". והיעב"ץ תקף את "השואל", וז"ל כלך מדרך זו חלילה, אל יהא חלקך עם הסומכים על דברי קבלה מחודשת משובשת שהיא רשת לצודד נפש יקרה ח"ו, אל ירד בני עמהם ועם שונים אל תתערב. ודאי אם היה דבר שראוי לחוש לו, הייתי מזכירו אף אם שגיאות והשמטות מי יבין, אבל זאת וכיוצא בה אסור להעלות על הדעת. וכבר מפורש גם בסדר תפלה שלי באר היטב שסופרין בכניסת הלילה כמ"ש הטור, והטעם משום דבעינן תמימות.

ומלבד טעם לכל המצות הבאה לידך אל תחמיצנה, וחביבא מצוה בשעתה. לכן השמר והזהר אל תפן אל און לנטות כמלא נימא מדרך פוסקי הלכות לעשות ככל יורוך, **והממרה על דבריהם חייב מיתה.** וזכור מה שקרה לר"ט (ברכות פ"א מ"ג) על שהחמיר להטות בק"ש דערב כדב"ש, ואמר כדאי היית כו'. עי"ש ששמאריך ובסוף כתב שאפילו אי אמרה בס"ה או בכאר"י לא ציתנא לזוז זיז כל שהוא מדרך רז"ל בעלי התלמוד שמהם קבלנו התורה.

ועי' בספר מחזיק ברכה (תפט, ב) שמביא שגם על פי קבלה יש דעות לכאן ולכאן האם יש לספור אחרי הסדר. וז"ל ועתה אמת אגיד דנמצא כתוב כן בכתבי הגאון הרמ"ע מפאנו זצ"ל שלא יספרו העומר בליל שני עד אחר הסדר, וכבר נודע קדושת הרמ"ע ואת יקר תפארת גדולתו בנגלה ונסתר, ונח נפשיה דרב בשנת ש"פ בשנה דנח נפשיה הרב מהרח"ו זצ"ל כידוע. אמנם אחר זה היה לי ההדיוט ויכוח עם רב אחד מקובל סובר הרזי"ם שנתן טעם גם על פי הסוד, ויישב מה שנראה תמוה על דרך

האמת הנז' לספור ספירת העומר אחר ערבית, וגם נדפס משם המקובל המופלא בדורנו מהר"ש שרעבי זלה"ה שיאמרו בני חו"ל ליל י"ט ב' ספירת העומר אחר הערבית, ונתן טעם ויישב עפ"י הסוד ואנכי איש צעיר כתבתי בזה במקומו בס"ד.

אמנם בברכ"י (תפט ס"ק ה) מביא שיש מדקדקים שבליל יו"ט שני מברכין על ספירת העומר אחרי שגמרו הסדר, ונותנים טעם נכון על דרך האמת, ונראין הדברים. אך מה נעשה דלפי הדין אסור לאכול עד שיספור, ומה גם דבכל אורך הסדר קרוב שישכח מלספור.

אבל בשו"ת חיים שאל (ב, י) מביא "תלת סמכי קשוט" הרמ"ע והרמ"ז והרב הנשיא, שלימדונו להועיל לספירת תפארה בתר דפסיק סדרא. עי"ש שמאריך לבאר הטעם על פי סוד, ומסיק שלאחר זמן אמרו לי משם הרב המקובל המופלא מהר"ש שרעבי זלה"ה שהיה אומר שבחו"ל ליל יו"ט שני יספור אחר ערבית קודם הסדר ויעש לו מטעמים על דרך האמת. אבל כתב שאני עני במקומי אני עומד שיש לנהוג כהרמ"ע והרמ"ז והרב הנשיא ז"ל.

מי שמחמיר כדברי ר"ת

דנו הפוסקים במי שמחמיר כשיטת ר"ת שצאת הכוכבים הוא שבעים ושתים דקות אחרי השקיעה, והוא מתפלל במנין שמתפלל מוקדם.

ועי' בברכ"י (תפט, יב) בשם הרב בתי כהונה (ח"ב סי' ד) שספירת העומר לרוב הפוסקים בזמן הזה דרבנן, ובמידי דרבנן אין להחמיר כסברת ר"ת בבין השמשות. ובספר פסקי תשובות (תפט אות יב) הביא בשם שו"ת מנחת יצחק שאם נוהגים הם בכל עניניהם, בדאורייתא ובדרבנן, כר"ת, אז יש להם להמתין אף לענין ספירת העומר לזמן ר"ת, ואם נוהגים כר"ת רק בענינים שהם מן התורה כשבת ויוה"כ, כשמתפלל מעריב עם הציבור לפני זמן ר"ת יספור עמהם, כי עדיף ספירת העומר בציבור מאשר שימתין לזמן ר"ת ויספור ביחידות. ויש המחמירים בכל ענין להמתין לזמן צה"כ דר"ת.